

І. В. Клименко¹

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ УЧАСНИКІВ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ

¹Департамент кадрового забезпечення Національної поліції України

Анотація

Об'єктом даного дослідження є питання психологічної реабілітації військовослужбовців, які брали участь в антитерористичній операції

Ключові слова: антитерористична операція, бойові психогенні втрати, психологічна реабілітація

Abstract

The object of this study is the issue of psychological rehabilitation of military personnel who took part in anti-terrorist operations

Keywords: anti-terrorist operation, military psychogenic losses, psychological rehabilitation

Успішне виконання особовим складом військових підрозділів поставлених завдань від час ведення бойових дій потребує ґрунтовного правового, соціального, матеріально-технічного та психологічного забезпечення. Маємо відмітити, що на сьогоднішній день є недостатньо дослідженими фактори (напрями), які впливають на психологічні можливості окремого військовослужбовця (військового колективу) під час виконання службово-бойових завдань. Це негативно позначається на якості підготовки особового складу до участі в бойових діях, формуванні психологічної стійкості, а також на подальшому збереженні фізичного та психологічного здоров'я військовослужбовців.

Також потребує окремих дослідницьких зусиль вирішення питань реабілітації військовослужбовців, зокрема психологічне забезпечення та надання їм психологічної допомоги в умовах жорсткого протистояння при виконанні завдань антитерористичної операції (далі – АТО)

З перших днів активного ведення бойових дій в рамках АТО командири (начальники), офіцери штабів, службові особи всіх рівнів, військово-медичний персонал, військові капелани, волонтерські організації зіштовхнулися з проблемою бойових психогенних втрат.

Бойовими психогенними втратами вважають військовослужбовців (особовий склад), які суттєво знизили або втратили боєдатність унаслідок дії бойових психогенних стрес-факторів (негативних психогенних чинників) на короткий або тривалий час. Під час АТО підтвердилася загальна тенденція, відома американським дослідникам проблем психологічної реабілітації ще з часів війни у В'єтнамі:

- у бойовій обстановці у 90% військовослужбовців страх спостерігався у виразній формі;

- у 65% із них пік страху відмічався перед боєм та на його початку, до 21% – у ході бою, до 8% – після бою;

- в першому бою лише 15% особового складу вело ефективний вогонь по противнику, а з урахуванням тих, хто проявляє ініціативу, відсоток реальних учасників перших боїв ледве може бути доведений до 25%;

- у 10-25% особового складу страх не проходить і після бою, а переростає у бойову психічну травму [1].

Дослідження зарубіжних та вітчизняних військових фахівців [2] свідчать, що одночасність впливу на особистість великої кількості психотравмуючих факторів бою, як правило, порушує рівновагу нервової системи, - у будь-якої здорової людини є межа фізіологічної витривалості, і коли її пройдено, може розвинутися психічний розлад.

Отже, бойові психогенні травми та розлади виникають на всіх стадіях бою, якщо сила впливу факторів бойової обстановки перевищує захисні можливості організму особистості, і тому кожен командир (начальник) повинен знати і враховувати, що основою більшості психічних травм та розладів є хронічне психонервофізичне перевантаження особового складу, характерне для бойових дій.

Підкреслимо, що наслідком бойових психогенних втрат, перш за все, є конструктивна або деструктивна трансформація особистості.

Науковці виокремлюють наступні групи осіб з деструктивною стресовою трансформацією:

- «зломлені». У таких осіб присутнє яскраве виявлення психоастенізації, невротизації, фрустрації, інколи навіть психопатизації та постійне переживання страху смерті. У деяких існує байдуже відношення до життя і смерті. Інколи, під час присутності інших, страх інтравертується у нерозсудливу сміливість (істероїдний страх).

Таким військовослужбовцям минуле здається нереальним, відчуженим. Вони не можуть уявити себе у майбутньому житті і схильні до самоствердження шляхом жорстокості і репресій по відношенню до полонених і місцевих жителів. Але, самостверджуючись таким чином, вони не зменшують почуття своєї неповноцінності, а поглиблюють його і набувають навичок жорстокості по відношенню до слабких і безпорадних («я намагаюсь помститися за друга»). Військовослужбовець такого типу намагається або постійно спілкуватись або залишатися на самоті, схильний до вживання алкоголю і наркотиків, не підтримує гігієни.

- «непередбачувані». Схильні до неадекватних вчинків – невчасного гумору, інфантильних дій. Вони без причини сміються, говорять невчасно і

скоромовкою з проявами дитячої поведінки, намагаючись «сховатися» від екстремальних умов.

– «жорстокі». У цих осіб яскраво проявляється застійна злобність, гіперактивні та неадекватні обставинам вчинки по відношенню до інших солдат, місцевих жителів і полонених. Агресивність та емоції злості посилюються у них під час бойових дій і стають застійними. Вони небезпечні як для оточуючих так і для себе, особливо коли в їх руках є зброя [1, 2].

Прогноз можливих соціальних наслідків бойових психогенних втрат, посттравматичних стресових розладів для звільнених учасників АТО свідчить про велику ймовірність у таких осіб потрапити у в'язницю або здійснювати протиправний спосіб життя, стати алкозалежним, зазнати розрив шлюбу та взагалі опинитися у соціальній ізоляції. Можна говорити про те, що 15-20% таких осіб потребують періодичного психіатричного нагляду з приводу присутніх у них граничних нервово-психічних розладів [3, 4, 5, 6].

Таким чином, на сьогодні сформовано потужний соціальний запит на відповідну фахову компетентність командирів (начальників) та службових осіб усіх рівнів для організації і здійснення дієвої та ефективної психологічної реабілітації учасників АТО.

На сьогодні з метою такої реабілітації у військових комісаріатах впроваджено електронну базу даних про відповідні установи та заклади, які здійснюють відповідні загальномедичні та психологічні заходи.

В цьому аспекті вважаємо, що для оптимізації психологічної допомоги учасникам АТО, здійснення їх реабілітації доцільним є поглиблення взаємодії та координованості дій між Міністерством оборони України, Міністерством соціальної політики, Міністерством охорони здоров'я, Державною службою України у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції, обласними навчально-методичними центрами практичної психології та соціальної роботи, громадськими організаціями.

Така робота має бути спрямованою на створення постійно діючих центрів реабілітації військових та інших осіб, що постраждали під час АТО, проведення навчання фахівців, військових, волонтерів алгоритмам допомоги в кризових ситуаціях, проведення спільних круглих столів, тренінгів, майстер-класів, а кінцевою метою зазначених заходів має бути

- збереження й відновлення фізичного та психічного здоров'я військовослужбовців;
- відновлення їх фізичної та психологічної спроможності та готовності виконувати службові обов'язки;
- зниження частоти та тяжкості наслідків перенесених бойових психічних травм у формі посттравматичних стресових станів, які

досягають максимальної інтенсивності в розвитку посттравматичних стресових розладів та хронічних психопатологічних змін особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Військова психологічна підготовка та реабілітація : практ. посіб. Київ. 2015, – 495 с.
2. Алгоритм роботи військового психолога щодо психологічного забезпечення професійної діяльності особового складу Збройних Сил України (методичні рекомендації) / Міністерство оборони України. Наук.-дослід. центр гуманітар. проблем Збройних Сил України: Н. А. Агаєв, О. Г.Скрипкін, А. Б. Дейко, О. В. Еверт. К. : НДЦ ГП ЗС України, 2016, – 147 с.
3. Тимчасова інструкція щодо організації психологічного супроводження та психологічного відновлення військовослужбовців. К.: МОУ. 2015. URL: <https://goo.gl/P8O4pE> (дата звернення 12.03.2017).
4. Тимчасова настанова з морально-психологічного забезпечення підготовки та застосування Збройних Сил України. К.: МОУ. 2016.
5. Стандарт підготовки особового складу Збройних Сил України І-СТ-4 «Індивідуальна підготовка військовослужбовця з психологічної підготовки»: Офіційний сайт Міністерства оборони України. 2013. URL: <https://goo.gl/zSO1ut> (дата звернення 11.03.2017).
6. Про затвердження Положення про психологічну реабілітацію військовослужбовців Збройних Сил України, які брали участь в антитерористичній операції, під час відновлення боєздатності військових частин (підрозділів): Наказ Міністерства оборони України від 09.12.2015 № 702 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0237-16> (дата звернення 12.03.2017).

Клименко Ігор Володимирович, начальник, кандидат психологічних наук, Департамент кадрового забезпечення Національної поліції України, м. Київ

Klimenko Ihor Volodymyrovych, Chief, Ph. D. in Psychology, Head of the Human Resources Department of the National Police of Ukraine, Kyiv